

Ginter Dzierżon, *Dyspensa w kanonicznym porządku prawnym. Studium prawnohistoryczne*, Lublin: Wydawnictwo UKSW 2020, ss. 185.

W 2020 r. na rynku wydawniczym ukazała się publikacja ks. prof. Gintera Dzierżona dotycząca nowatorskiego podejścia do problematyki dyspensy i analizy jej nie tylko pod kątem obowiązującego prawa, ale także historycznego rozwoju tej instytucji i poszukiwania *ratio legis* obowiązującego prawa. Temat ten jest aktualny, gdyż w przepisach prawa kanonicznego ważny jest nie tylko ich aspekt prawny, ale także należy pamiętać o najwyższym prawie Kościoła, czyli *salus animarum*.

Udzielenie wiernym dyspensy, czyli rozluźnienie dyspozycji obowiązującej normy prawnej przez kompetentną władzę kościelną, powinno mieć na uwadze zbawienie duszy osoby, dla której dyspensa jest udzielana. Dlatego niezwykle istotne jest prowadzenie dyskusji w tym temacie i wskazywanie, jak należy interpretować przepisy dotyczące dyspensy, tak, aby jak najlepiej służyły one dobru wiernych i Kościoła. Zawarte w publikacji studium historyczne pomoże lepiej zrozumieć, w jaki sposób ukształtowana w historii doktryna i dyscyplina wpłynęły na funkcjonujące regulacje prawne dotyczące dyspensy. Temat wybrany przez Autora stał się niezwykle istotny w czasie pandemii koronawirusa, ponieważ, aby zapobiec dalszemu rozprzestrzenianiu się wirusa, biskupi w Polsce udzielili dyspensy wiernym chrześcijanom od obowiązku uczestnictwa we Mszy Świętej w niedziele i święta nakazane. W wielu diecezjach w Polsce dyspensy udzielone na wiosnę 2020 r. obowiązują już kilka miesięcy aż do ich odwołania.

Przy opracowaniu tematu Autor kierował się dwoma kryteriami: chronologicznym i merytorycznym. Praca składa się ze spisu treści, wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia, wykazu skrótów, bibliografii oraz streszczenia i spisu treści w języku angielskim.

Wstęp pracy wprowadza w przedmiot monografii, określa jej zakres, cel, wskazuje na źródła, zapowiada strukturę pracy oraz wykorzystane metody badawcze (s. 9-10).

Podstawą badań prowadzonych przez Autora były dobrze dobrane do przedmiotu badań publikacje oraz źródła (s. 166-178). W wykazie bibliograficznym G. Dzierżon dzieli je na dwie klasyczne grupy: źródła oraz literatura. Na źródła składają się 37 pozycji uporządkowanych zgodnie z podziałem na podgrupy: teksty wydane do promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. [dalej cyt.: KPK/17 (4)]; dokumenty soborów powszechnych (3); źródła wydane po promulgacji KPK/17

(30). Wykaz literatury składa się ze 105 pozycji podzielonych na cztery podgrupy, na które składają się: prace opublikowane przed promulgacją KPK/17 (2); prace opublikowane po promulgacji KPK/17 (19); prace opublikowane po promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. [dalej cyt.: KPK/17] (78); słowniki i encyklopedie (6).

Wyliczona baza literatury i źródeł jest godna podziwu, wskazuje na przeprowadzenie przez Autora pracy solidnej kwerendy naukowej. Dotyczy to zarówno źródeł prawa napisanych głównie w języku łacińskim oraz literatury w języku polskim, jak i w językach obcych, takich jak włoski, hiszpański, niemiecki oraz angielski.

Treść pracy zawarta jest w trzech rozdziałach. Jeśli chodzi o ich proporcje po dwóch pierwszych krótszych rozdziałach, mających charakter historyczno-prawny, następuje trzeci – obszerny rozdział dotyczący analizy obowiązującego stanu prawnego. Tradycyjnie każdą część pracy rozpoczyna krótkie wprowadzenie oraz kończy podsumowanie zawierające wnioski płynące z prowadzonych rozważań.

„Kształtowanie się doktryny i dyscypliny od początku chrześcijaństwa do promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku” stanowi tytuł rozdziału I (s. 11-30), który ma charakter wprowadzający. Rozpoczyna się od przedstawienia kształtowania doktryny i dyscypliny dyspensy od początków chrześcijaństwa do Soboru Trydenckiego. Autor analizuje instytucję dyspensy opisując jej najistotniejsze komponenty: definicję, przedmiot, autora oraz przyczynę. Wskazuje, jak kształtowało się pojęcie dyspensy oraz istniejące w pierwotnym Kościele praktyki udzielania rozluźnień prawa, które były przepełnione miłosierdziem i łagodnością, a nie surowością.

Następnie prof. G. Dzierżon przechodzi do omówienia zagadnienia kształtowania się doktryny i dyscypliny od Soboru Trydenckiego do promulgacji KPK/17. To zagadnienie rozpoczyna od przedstawienia problemu dyspensy w czasie obrad Soboru Trydenckiego, gdzie przedmiotowa problematyka pojawiała się w trakcie dyskusji nad innymi tematami. Następnie Autor analizuje okres po Soborze Trydenckim do momentu promulgacji KPK/17 i wskazuje, że najważniejszym osiągnięciem tamtych czasów było wypracowanie wyraźnych rozgraniczeń pojęć między dyspensą a instytucjami jej podobnymi. Podsumowując stwierdza, że doktryna średniowiecznej kanonistyki miała znaczący wpływ na to, jak obecnie wyglądają regulacje prawne dotyczące dyspensy.

W rozdziale II zatytułowanym „Dyscyplina i doktryna w okresie od promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku do promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku” (s. 31-58) Autor analizuje trzy wydarzenia: ogłoszenie Kodeksu pio-benedyktyńskiego, obrady Soboru Watykańskiego II oraz przebieg prac kodyfikacyjnych nad KPK/83. Szczególną uwagę G. Dzierżon poświęca regulacjom zawartym w KPK/17, w którym wskazuje definicję oraz władzę kompetentną do udzielenia dyspensy. Autor słusznie podnosi, że pojęcie dyspensy w Kodeksie pio-benedyktyńskim nie uległo szczególnej zmianie, nadal dotyczyło ono rozluźnienia prawa i zobowiązania wynikającego z ustawy. Władza dyspensowania należała do

ordynariuszy, proboszczów oraz w wyjątkowych naglących wypadkach nawet do spowiedników.

Następnie przedstawione zostały przyczyny, które miały stać za udzieleniem dyspensy, czyli jej słuszność i racjonalność. Należało mieć także na uwadze moc ustawy, od której się dyspensuje. Autor przypomina o domniemaniu zawartym w kan. 84 § 2 KPK/17, zalecającym udzielenie dyspensy, jeżeli ktoś o nią prosi, a są wątpliwości co do wystarczającej przyczyny. Ponadto G. Dzierżon charakteryzuje problemy interpretacyjne kanonów zawartych w Kodeksie pio-benedyktynskim. W kolejnym punkcie rozdziału Autor analizuje, jak przebiegała ewolucja doktryny i dyscypliny po Soborze Watykańskim II z odwołaniem do motu proprio *Pastorale munus* oraz *De episcoporum muneribus* wydanych przez Pawła VI, a także licznych komentarzy. Słusznie stwierdza, że po Soborze Watykańskim II zwiększono uprawnienia biskupów i przyznano im możliwość udzielania dyspens od prawa powszechnego. Ostatni punkt tej części monografii dotyczy analizy zagadnień dyskutowanych w czasie prac komisji kodyfikacyjnej, gdzie przestano postrzegać dyspensę w kategoriach aktu ustawodawczego, a zaczęto w kategoriach aktu administracyjnego. W podsumowaniu G. Dzierżon ponownie wskazuje na wpływ wprowadzonych zmian na obowiązujące regulacje prawne.

Ostatni i najobszerniejszy rozdział III zatytułowany „Dyspensa pod rządami Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku” (s. 59-156) stanowi analizę obecnego stanu dotyczącego dyspensy. Autor rozpoczyna od wskazania elementów istotnych zawartych w kan. 85 KPK/83 oraz zagadnień związanych z tą regulacją. Przedstawia różne koncepcje dotyczące pojęcia dyspensy, a następnie przechodzi do omówienia i wskazaniu różnic między instytucjami podobnymi do dyspensy, takich jak: derogacja i abrogacja ustawy, przywilej, epikia, zezwolenie, dysymulacja, tolerancja. Ks. G. Dzierżon analizuje szczególnego rodzaju dyspensy, tj. dyspensy od małżeństwa zawartego, lecz niedopełnionego, dyspensy od ślubu i przywileju wiary i odstęp z nimi związanymi. Autor słusznie zaznacza, że przywileje wiary nie mieszczą się w zakresie definicji dyspensy określonej w kan. 85 KPK/83.

Autor rzeczowo przedstawia, kto może być autorem dyspensy i wskazuje przedmiot dyspensy, czyli prawo czysto kościelne, ustanowione przez władzę kościelną. Przywołuje także dyskusje w doktrynie na temat możliwości dyspensowania od prawa Bożego. Potwierdza argumentację Eduardo Baura, który twierdzi: „papież nie może dyspensować od prawa Bożego, ale może je interpretować i deklorować jego nieobowiązywalność w konkretnych przypadkach” wskazując, że prawo Boże i jego interpretacja przez Kościół powinna być dokonywana na podstawie konkretnych, indywidualnych przypadków. Dalsze rozważania prowadzi w kierunku wyjaśnienia pojęcia *in casu particulari* użytego w kan. 85 oraz wskazaniu formy, w jakiej powinna być udzielana dyspensa pisemnym aktem administracyjnym.

Kolejny punkt rozdziału dotyczy ograniczeń w dyspensowaniu. G. Dzierżon zaznacza, że nie można udzielić dyspensy wobec tego, co jest konstytutywne dla aktu prawnego bądź instytucji. Dlatego też przedstawia zasady, jakimi powinny kierować osoby udzielające dyspens w zależności od tego, czy dotyczy to sytuacji zwy-

czajnej, czy nadzwyczajnej. Trafnie Autor wskazuje najważniejszą zasadę, czyli dobro wiernych.

W dalszej części monografii omówione zostały kompetencje ordynariusza miejsca, a także wyjaśnienie, od jakich ustaw może dyspensować. Autor monografii wskazuje, że jeżeli wspólnota nie ma wewnętrznego przełożonego, powinna zgłosić się do zewnętrznego przełożonego lub bezpośrednio do Stolicy Apostolskiej oraz że musi istnieć odpowiednia przyczyna udzielenia dyspensy.

Punkt 5 rozdziału III dotyczy władzy dyspensowania przez proboszcza i innych prezbiterów i diakonów. Słusznie Autor określił dwa wątki. Pierwszy dotyczy tzw. pryncypium generalnego, czyli niemożności udzielenia przez wyżej wymienione podmioty dyspensy od prawa powszechnego i partykularnego, drugi dotyczy wyjątku od tej zasady, czyli wprowadzonej przez ustawodawcę klauzuli pozwalającej na udzielenie im tego uprawnienia, wskazując na możliwość delegowania władzy dyspensowania.

W kolejnym punkcie Autor przedstawił przyczyny, które mają stać za udzieleniem dyspensy. G. Dzierżon stwierdza, że jeżeli nie istniałaby słuszna i racjonalna przyczyna, nie może być podjęta decyzja o udzieleniu dyspensy, jest to tzw. warunek *sine qua non*. Dalej Autor wyjaśnia, jak należy rozumieć pojęcie „słuszna i racjonalna przyczyna”. Przypomina, że przed udzieleniem dyspensy należy zastanowić się, czy uwzględnia ono dobro nie tylko dyspensowanego, ale także dobro społeczności, w której żyje. Wszelkie wątpliwości na temat wystarczalności przyczyny należy rozstrzygać na korzyść dyspensowanych, niezależnie, czy to podwładnych, czy podróżnych, oczywiście z zachowaniem przepisów prawa. Interesujące w opracowaniu są też rozważania dotyczące możliwości dyspensowania samego siebie.

Następnie Autor prezentuje zasady interpretacyjne i słusznie zaznacza, że w większości przypadków należy dokonywać szerokiej interpretacji. Ostatni punkt monografii dotyczy ustania udzielonej dyspensy. Autor wskazuje, że ustaje ona jak przywilej i dyspensa, natomiast może być ciągła lub jednorazowa.

Zwieńczeniem pracy jest zakończenie odnoszące się do zagadnień poruszanych w trzech rozdziałach (s. 157-164). Autor wyjaśnia, jak ważne jest funkcjonowanie instytucji dyspensy w misji zbawczej człowieka i idea miłosierdzia eksponowana przez papieża Franciszka. Wskazuje także, że korzystne byłoby poprowadzenie pogłębionych badań dotyczących możliwości dyspensowania przez wiernych świeckich.

W monografii zawarty jest wykaz skrótów uporządkowany alfabetycznie, który stanowi rozwinięcie zastosowanych w opracowaniu akronimów (s. 165).

Podsumowując, tematyka podjęta przez Autora jest ciekawa, a zgromadzony przez Niego materiał badawczy pozwolił dobrze mu przeanalizować wybraną problematykę. Należy zaznaczyć, że Autor w tym temacie jest zaawansowanym badaczem, a potwierdzać tę tezę mogą Jego publikacje na ten temat opublikowane w „Prawie Kanonicznym” [*Dyspensowanie od obowiązku zachowania dnia świątecznego oraz dnia pokuty wynikających z przykazań kościelnych*, 48 (2005)] oraz w „Ius Matrimoniale” [*Dyspensowanie od form małżeństw mieszanych*, 11 (2006)].

Monografia jest godna polecenia w sposób szczególny osobom kompetentnym do udzielania dyspens, czyli ordynariuszom miejsca, proboszczom oraz prezbiterom i diakonom. Pomimo tego, że praca dotyczy tylko tematyki prawa kanonicznego, a zaprezentowana instytucja dyspensy jest charakterystyczna dla prawa kościelnego, sięgnąć po nią może każdy wierny, który chciałby lepiej zrozumieć historię, idee oraz zasady, którymi kierują się osoby udzielające dyspens. Monografia jest interesująca i godna polecenia dla każdego czytelnika, który chce poszerzyć swoją wiedzę w zakresie prawa kanonicznego.

Informacje o Autorze: MGR LIC. MARCIN RYCEK – doktorant, Szkoła Doktorska, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Polska; e-mail: marcin.rycek@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0003-3090-3166>

Information about Author: MARCIN RYCEK, J.C.L. – Ph.D. student, Doctoral School, the John Paul II Catholic University of Lublin; correspondence address: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: marcin.rycek@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0003-3090-3166>